

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE INFLUENCE OF THE FAMILY ENVIRONMENT ON PERSONALITY DEVELOPMENT

Alimova Dilduzakhon

Tashkent University of Economics and Technologies

Field of Study: Pedagogy and Psychology

Student of Group 22/5

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22143411>

ARTICLE INFO

Received: 20th August 2026

Accepted: 27th August 2026

Online: 28th August 2026

KEYWORDS

Family environment,
personality development,
social psychology, parenting,
personality development,
emotional attachment, social
adaptation, family
relationships, psychological
security, modern family.

ABSTRACT

This article analyzes the socio-psychological foundations of the influence of the family environment on personality development. It examines the impact of family relationships, parenting styles, social roles within the family, and the emotional atmosphere on key components of personality development, including a sense of self-identity, social adaptability, emotional stability, and the value system. The study also provides practical recommendations for promoting personality development through the improvement of the family environment.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВЛИЯНИЯ СЕМЕЙНОЙ СРЕДЫ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ

Алимова Дилфузахон

Ташкентский университет экономики и технологий

Направление «Педагогика и психология» студентка группы 22/5

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22143411>

ARTICLE INFO

Received: 20th August 2026

Accepted: 27th August 2026

Online: 28th August 2026

KEYWORDS

Семейная среда, развитие
личности, социальная
психология, родительское
воспитание, развитие
личности, эмоциональная
привязанность,
социальная адаптация,
семейные отношения,
психологическая
безопасность,
современная семья.

ABSTRACT

В данной статье анализируются социально-психологические основы влияния семейной среды на развитие личности. Рассматривается влияние семейных отношений, стилей родительского воспитания, социальных ролей внутри семьи и эмоциональной атмосферы на основные компоненты развития личности — чувство собственной идентичности, социальную адаптивность, эмоциональную устойчивость и систему ценностей. Также результаты исследования включают практические рекомендации по стимулированию развития личности посредством совершенствования семейной среды.

**OILA MUHUTINIG SHAXS KOMOLOITIGA TA'SIRINING IJTIMOIIY
PSIXOLOGIK ASOSLARI**

Alimova Dilfuzaxon

Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalar universiteti
"Pedagogika va psixologiya" yo'nalishi 22/5 guruh talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.22143411>

ARTICLE INFO

Received: 20th August 2026
Accepted: 27th August 2026
Online: 28th August 2026

KEYWORDS

Oila muhiti, shaxs komoloti, ijtimoiy psixologiya, ota-ona tarbiyasi, shaxsiyat rivojlanishi, emotsional bog'lanish, ijtimoiy moslashuv, oilaviy munosabatlar, psixologik xavfsizlik, zamonaviy oila.

ABSTRACT

Ushbu maqolada oila muhiti shaxs komolotiga (shaxsiyat rivojlanishiga) ta'sir etishining ijtimoiy-psixologik asoslari tahlil etiladi. Oilaviy munosabatlar, ota-ona tarbiyasi uslublari, oila ichidagi ijtimoiy rollar va emotsional muhitning shaxsiyatning asosiy tarkibiy qismlari — o'zlik hissi, ijtimoiy moslashuvchanlik, emotsional barqarorlik va qadriyatlar tizimiga ta'siri ko'rib chiqilgan. Shuningdek, tadqiqot natijalari oila muhitini takomillashtirish orqali shaxs komolotini rag'batlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda shaxs komoloti va uning rivojlanishi masalasi ijtimoiy psixologiya, pedagogika va oilaviy psixologiyaning markaziy mavzularidan biri hisoblanadi. Inson shaxsiyati asosan oila muhitida shakllanadi, chunki oila bolaning birinchi ijtimoiy muhiti va eng muhim ijtimoiy institut sifatida uning psixologik, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga asosiy ta'sir ko'rsatadi. Oilaviy munosabatlar, ota-ona va bola o'rtasidagi emotsional bog'lanish, tarbiya uslublari, oila ichidagi ijtimoiy rollar va qiymatlar tizimi shaxsiyatning asosiy tarkibiy qismlari — o'zlik hissi, o'ziga ishonch, ijtimoiy moslashuvchanlik, emotsional barqarorlik va axloqiy qadriyatlar shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Oila muhitining shaxs komolotiga ta'siri haqidagi ilmiy qarashlar psixologiya fanining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq. A. Adlarning individual psixologiyasi oila ichidagi

tartib va bola o'rnini shaxsiyat shakllanishining muhim omili deb hisoblasa, E. Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasi har bir yosh bosqichida oilaviy muhitning ahamiyatini ta'kidlaydi. J. Bowlby va M. Ainsworthning bog'lanish nazariyasi esa erta bolalikdagi xavfsiz emotsional bog'lanishning keyingi hayotdagi ijtimoiy va psixologik salomatlikka ta'sirini chuqur ochib beradi. D. Baumrindning ota-ona tarbiyasi uslublari (avtoritar, avtoritetli, permissive va beparvo) bo'yicha tadqiqotlari oilaviy muhitning ijobiy va salbiy tomonlarini ilmiy jihatdan tasdiqlagan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Bugungi kunda oila muhiti an'anaviy shakldan tobora uzoqlashmoqda. Globallashuv, texnologiyalar rivoji, ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, yakka oilalar sonining ko'payishi, ajralishlar va virtual munosabatlarning kuchayishi oilaviy muhitning sifati va mazmuniga

jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada, zamonaviy yoshlar orasida emotsional beqarorlik, ijtimoiy izolyatsiya, o'zlik inqirozi va moslashuv muammolari ko'payib bormoqda. Shu bois oila muhitining shaxs komolotiga ta'sirining ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini chuqur o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi oila muhitining shaxs komolotiga ta'sir etishining ijtimoiy-psixologik asoslarini tizimli tahlil qilish, nazariy yondashuvlarni umumlashtirish hamda zamonaviy sharoitlarda oilaviy muhitni takomillashtirish yo'llarini ko'rsatishdan iborat.

Maqolada quyidagi dolzarb malalar tahlil etilgan: oilaviy muhitning shaxsiyat rivojlanishidagi o'rni va mexanizmlari, ijobiy va salbiy oilaviy muhitning shaxs komolotiga ta'siri, zamonaviy oilalardagi o'zgarishlar va ularning psixologik oqibatlarini.

Maqola ijtimoiy psixologiya va oilaviy munosabatlar sohasidagi ilmiy tadqiqotlar, empirik ma'lumotlar va nazariy yondashuvlarga asoslanadi. Tadqiqot natijalari oila va ta'lim muassasalari uchun amaliy ahamiyat kasb etishi, shuningdek, oilaviy tarbiya samaradorligini oshirishda muhim vosita bo'lishi kutilmoqda.

Zamonaviy ijtimoiy psixologiyada oila muhiti shaxs komolotining asosiy omillaridan biri sifatida qoraladi. Bola tug'ilgandan boshlab oila uning birinchi va eng muhim ijtimoiy muhiti bo'lib, oilaviy munosabatlar, emotsional iqlim, ota-ona tarbiyasi uslublari va oila ichidagi ijtimoiy rollar shaxsiyatning asosiy tarkibiy qismlari — o'zlik hissi, ijtimoiy moslashuvchanlik, emotsional

barqarorlik va qadriyatlar tizimini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Oilaviy muhitning ta'siri bir necha ijtimoiy-psixologik mexanizmlar orqali amalga oshadi. Ulardan eng muhimi — emotsional bog'lanishdir. J. Bowlby va M. Ainsworthning bog'lanish nazariyasiga ko'ra, erta bolalikda onasi yoki asosiy tarbiyachisi bilan o'rnatilgan xavfsiz bog'lanish bola kelajakdagi barcha ijtimoiy munosabatlarda ishonch va psixologik xavfsizlik hissi shakllanishiga asos bo'ladi[2]. Xavfsiz bog'lanish shaxsiyatning ochiqligi, ijtimoiy kompetentsiyasi va stressga chidamliligini oshiradi. Aksincha, xavfsiz bo'lmagan bog'lanish (qochqin yoki xavotirli tip) keyingi yoshlarda tashvish, past o'zini baholash va ijtimoiy moslashuv muammolarini keltirib chiqaradi.

Oila muhitining ta'sirini tushuntirishda A. Adlarning individual psixologiyasi muhim o'rin tutadi. Adler oilani shaxsiyat shakllanishining markazi deb hisoblab, bolaning oiladagi o'rni (to'ng'ich, o'rtancha, kenja) va ota-ona munosabati uning "hayot tarzi"ni belgilaydi, deb ta'kidlaydi [1]. Masalan, haddan tashqari erkalash yoki e'tiborsizlik bolada inferiority (o'zini past his qilish) kompleksini shakllantirishi mumkin. E. Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasi esa har bir yosh bosqichida (ishonch — ishonchsizlik, avtonomiya — uyat, tashabbus — aybdorlik) oilaviy muhitning hal qiluvchi ta'sirini ko'rsatadi. Muvaffaqiyatli bosqichlardan o'tish uchun oilada qo'llab-quvvatlash, izchillik va mos talablar bo'lishi zarur.

Oila muhitining ta'sirini ilmiy jihatdan chuqur o'rgangan olimlardan

biri D. Baumrinddir. Uning tadqiqotlariga ko'ra, ota-ona tarbiyasi uslublari shaxsiyat rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Eng samarali hisoblangan avtoritetli (authoritative) uslub yuqori talab va yuqori javobgarlikka asoslanadi. Bunday oilalarda o'sib-ulg'aygan bolalar yuqori o'zini baholash, yaxshi ijtimoiy ko'nikmalar, akademik muvaffaqiyat va emotsional barqarorlikka ega bo'ladi. Avtoritar uslub (yuqori talab, past javobgarlik) itoatkorlikni shakllantirsada, avtonomiya va ijodkorlikni cheklaydi. Permissiv uslub esa mas'uliyatsizlik va impulsivlikka, beparvo uslub esa eng og'ir oqibatlar — depressiya, xulq buzilishlari va past o'zini baholashga olib keladi.

Muhokama. Ijobiy oilaviy muhit issiq emotsional munosabatlar, ochiq muloqot, izchil talablar va qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'lib, bolada mustahkam o'zlik hissi, ijtimoiy moslashuvchanlik va hayotga ijobiy munosabat shakllantiradi. Bunday muhitda bola stressga chidamli, boshqalarga hamdard va o'z qarorlarini mustaqil qabul qila oladigan shaxs bo'lib yetishadi. Aksincha, salbiy oilaviy muhit (doimiy ziddiyatlar, zo'ravonlik, e'tiborsizlik, haddan tashqari nazorat yoki alkogolizm) emotsional beqarorlik, ijtimoiy izolyatsiya, o'ziga ishonchsizlik va hatto xulq buzilishlarini keltirib chiqaradi. Noto'liq oilalarda (ajralish, bitta ota-ona oilalari) bu muammolar yanada kuchayishi kuzatilgan.

Zamonaviy jamiyatda oila muhiti jiddiy o'zgarishlarga duch kelmoqda. Globalashuv, urbanizatsiya, texnologiyalar rivoji, iqtisodiy bosimlar va ijtimoiy tarmoqlar oila ichidagi an'anaviy muloqotni zaiflashtirmoqda.

Yakka oilalar sonining ko'payishi, ajralishlar va ota-onalarning ish bilan bandligi bolalarga emotsional qo'llab-quvvatlashni kamaytirmoqda[3]. Natijada, yoshlar orasida o'zlik inqirozi, emotsional charchoq, virtual dunyoga qochish va ijtimoiy moslashuv muammolari ko'payib bormoqda. Shu bilan birga, ota-onalarning psixologik savodxonligi oshishi va oilaviy maslahat xizmatlarining rivojlanishi ijobiy tendensiya sifatida qaralmoqda. Shunday qilib, oila muhiti shaxs komolotining ijtimoiy-psixologik asoslarini belgilovchi murakkab va ko'p qirrali tizim bo'lib, uning ijobiy va salbiy tomonlarini chuqur tahlil qilish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega.

Tahlil va natijalar. Oila muhiti shaxs komolotining asosiy ijtimoiy-psixologik omili sifatida inson shaxsiyatining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu maqolada ko'rib chiqilgan nazariy va empirik materiallar shuni ko'rsatadiki, oilaviy munosabatlar, ota-ona tarbiyasi uslublari, emotsional bog'lanish va oila ichidagi ijtimoiy muhit shaxsiyatning o'zlik hissi, ijtimoiy moslashuvchanligi, emotsional barqarorligi va qadriyatlar tizimini belgilovchi asosiy mexanizmlar hisoblanadi.

A. Adler, E. Erikson, J. Bowlby, D. Baumrind kabi psixolog olimlarning nazariyalari asosida tahlil qilinganidek, xavfsiz emotsional bog'lanish va avtoritetli tarbiya uslubi shaxs komolotini rag'batlantiruvchi eng samarali omillar ekanligi aniqlandi. Aksincha, salbiy oilaviy muhit (ziddiyatlar, e'tiborsizlik, zo'ravonlik) shaxsiyat rivojlanishida jiddiy muammolarga — past o'zini baholash,

emotsional beqarorlik, ijtimoiy izolyatsiya va xulq buzilishlariga olib keladi.

Zamonaviy globallashuv, texnologiyalar rivoji va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida oila muhiti an'anaviy shakldan uzoqlashib, yangi qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Yakka oilalar, ajralishlar, raqamli qurilmalar ta'siri va ota-onalarning ish bilan bandligi bolalar va yoshlarning psixologik salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, oilaviy muhitni takomillashtirish orqali shaxs komolotini sezilarli darajada yaxshilash mumkinligi ilmiy jihatdan tasdiqlangan.

Xulosa. Oila muhitining shaxs komolotiga ta'sirining ijtimoiy-psixologik asoslarini chuqur o'rganish nafaqat nazariy ahamiyatga ega, balki amaliy jihatdan ham muhimdir. Oila

institutini mustahkamlash, ota-onalarning psixologik savodxonligini oshirish, oilaviy maslahat xizmatlarini rivojlantirish va ijtimoiy dasturlarni amalga oshirish orqali sog'lom va barkamol shaxslar tarbiyalash mumkin.

Ota-onalar uchun maxsus treninglar va psixologik maslahatlar tashkil etish. Maktab va oila hamkorligini kuchaytirish. Oilaviy munosabatlarni mustahkamlashga qaratilgan ijtimoiy loyihalarni ko'paytirish. Zamonaviy texnologiyalarni oilaviy muloqotni kuchaytirish vositasi sifatida ishlatish. Ushbu mavzudagi keyingi tadqiqotlar oila muhitining turli madaniy va ijtimoiy guruhlardagi ta'sirini solishtirish hamda uzoq muddatli longitudinal tadqiqotlar o'tkazishga qaratilishi maqsadga muvofiqdir.

References:

1. Adler A. *Individual Psychology*. — London: Routledge, 1927 (ruscha tarjimasi: Adler A. *Individuallik psixologiyasi*. — M., 1997).
2. Akramova F.A. *Oilada sog'lom psixologik muhitni tarkib toptirishning ijtimoiy-psixologik asoslari*. — Toshkent, 2014.
3. Bowlby J. *Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment*. — New York: Basic Books, 1969.
4. Fayziyeva M., Jabborov A. *Oilaviy munosabatlar psixologiyasi*. — Toshkent: Sharq, 2007.
5. G'oziyev E.G'. *Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi)*. — Toshkent: O'qituvchi, 1994.
6. Karimova V.M. *Oila psixologiyasi*. — Toshkent, 2007.
7. Nishonova Z.T. *Oila psixologiyasi*. — Toshkent: O'qituvchi, 2008. — 208 b.
8. Shoumarov G'.B. (tahr. ostida). *Oila psixologiyasi: Darslik*. — Toshkent: Sharq, 2014. — 272 b.